

УДК 159.943

О. Л. Музика

ЦІННІСНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Музика О. Л. Ціннісна взаємодія як чинник розвитку обдарованої особистості. У статті аналізується взаємодія соціальних і особистісних ціннісних чинників у становленні і розвитку обдарованої особистості. Особистісно-ціннісна взаємодія розглядається як форма референтних зв'язків, у результаті яких відбувається реципрокний взаємовплив і соціальна валідизація, ціннісний обмін і взаємна ціннісна підтримка особистісних цінностей суб'єктів та здійснюється становлення й ціннісний розвиток обдарованої особистості.

Ключові слова: обдарована особистість, взаємодія, ціннісна взаємодія, розвиток, цінності, особистісні цінності.

Музыка А. Л. Ценностное взаимодействие как фактор развития одаренной личности. В статье анализируется взаимодействие социальных и личностных ценностных факторов в становлении и развитии одаренной личности. Личностно-ценностное взаимодействие рассматривается как форма референтных связей, в результате которых происходит реципрокное взаимовлияние и социальная валидизация, ценностный обмен и взаимная ценностная поддержка личностных ценностей субъектов и осуществляется становление и ценностное развитие одаренной личности.

Ключевые слова: одаренная личность, взаимодействие, ценностное взаимодействие, развитие, ценности, личностные ценности.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Як показують наші дослідження, до типотвірних ознак обдарованої особистості відносяться певні характеристики її ціннісної свідомості. Зокрема, ціннісне ставлення до здібностей як основи самоідентичності входить в число п'яти основних ознак обдарованої особистості. Іншою її конституювальною ознакою є обов'язкова присутність у структурі ціннісної свідомості обдарованої особистості суб'єктних цінностей – поєднання високозначимих моральнісних і діяльнісних ціннісних конструктів, які тісно корелюють між собою і відіграють ключову роль в регуляції діяльності й особистісного розвитку. Очевидно, що психологічні механізми, залучені до формування таких ціннісних особливостей обдарованих людей, виникають і функціонують у процесах їхньої ціннісної взаємодії з соціальним оточенням.

За одним з найвпливовіших дослідників соціальної взаємодії Дж. Мідом, інтеракція – це взаємодія і взаємний вплив людей одне на одного, в основі якого

лежить концепт «соціальна роль» та здатність суб'єктів усвідомлювати те, як вони сприймаються «значимими іншими» й відповідно з цим модифікувати способи соціальної взаємодії та власні соціальні ролі [8]. Очевидно, що окрім соціальної ролі, як основного поняття для аналізу взаємодії, можуть застосовуватися й інші «одиниці» дослідження. Зокрема, потреба в залученні до аналізу взаємин між людьми особистісних цінностей настільки назріла, що дивує, чому вона досі не була у повній

6

мірі реалізована. Очевидно, концепт «чистого», вільного від суб'єктивних впливів наукового знання, що домінував упродовж століть, був настільки домінантним, що не дозволяв жодних відхилень навіть у такій специфічній галузі, як наука про суб'єкта будь-якої науки – психології. Але, як показує В.Є. Клочко, тривалий шлях розвитку привів до постнекласичної констатації неминучої залежності знання від цінностей суб'єкта пізнання [5]. Постнекласичний підхід знімає не лише гносеологічні табу і долає одну з ціннісних диспозицій самої психології, яка полягає в її намаганні бути схожою на точні науки, а й дозволяє зробити самі особистісні цінності предметом наукового аналізу.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань проблеми, якій присвячується стаття. Однією з найважливіших проблем, без вирішення якої неможливо зрозуміти ціннісної взаємодії з соціальним оточенням, є взаємодія соціальних і особистісних цінностей. Особистісні цінності – це основані на ціннісному досвіді людини індивідуалізовані уявлення про моральні рамки і діяльнісні ресурси задоволення її потреб [9]. Способи й межі задоволення людських потреб закріплюються в культурі як суспільні цінності. У широкому розумінні ціннісна взаємодія – це вид соціальної взаємодії, в основі якої лежить взаємовплив ціннісних систем соціуму та особистості.

Найрозповсюдженішою на пострадянському просторі теорією, яка розкриває механізм впливу соціуму на особистість, залишається теорія інтеріоризації. Суспільні цінності розглядаються як своєрідна матриця, завдяки якій виникають ціннісні орієнтації особистості (орієнтації на цінності, цілі тощо). Можливий і зворотній процес – екстеріоризації, тобто розгортання назовні «освоєних», «привласнених» цінностей. Теорія інтеріоризації більшою мірою орієнтована на розкриття загальних механізмів передачі соціального досвіду через «соціальні діяльності» і не зосереджується на дослідженні часткових проблем, зокрема таких, як формування особистісного різноманіття (в тому числі й обдарованої особистості) в однакових соціальних умовах.

На відміну від загальноприйнятого механізму інтеріоризації, який описує більшою мірою соціально-культурні та соціально-психологічні аспекти передачі й присвоєння досвіду, ряд авторів пропонують власні модифікації, наближені до особистості. Я. Гудачек, підкреслюючи роль суб'єктивних властивостей людини, оперує поняттям інтерналізація, розуміючи його як «...складніший процес, що передбачає свідоме й активне сприймання довіклля, а також активне відтворення прийнятих норм і цінностей в своїй діяльності» [3, с.104]. Інтерналізація, за Я. Гудачеком, включає в себе два взаємозв'язаних напрямки розвитку ціннісно-сміслових орієнтацій: норм, що регулюють взаємовідносини людей, і норм взаємодії з предметним світом.

На близьких позиціях стоїть Н.Є. Харламенкова, яка для пояснення взаємодії суб'єкта зі світом об'єктів та з іншими суб'єктами вводить поняття «інтродекція» та «проекція». «У найзагальнішому вигляді інтродекція означає втягування об'єкта в суб'єктивне коло інтересів, присвоєння їх собі, приватизація частини реальності, а проекція – вкладання суб'єктивного змісту в об'єкт, приписування своїх бажань,

7

установок, рис, емоційних переживань зовнішньому світу, його персоналізація» [17, с.157]. Таким чином відбувається й становлення ціннісної ідентичності, або, в термінах дослідниці, цінності Я. На певному етапі особистісного розвитку суб'єкт отримує можливість відкривати у собі певні властивості. Після того він проектує їх на інших суб'єктів і в такому відчуженому вигляді аналізує, вивчає, визначає їх цінність для іншої людини і для себе. Після цього розпочинається етап інтродекції, на якому суб'єкт приймає назад відрефлексовані, перевірені на інших людях властивості уже з поглибленим розумінням їх значимості і цінності. Заключний етап полягає в інтеграції цих властивостей у структуру Я з усвідомленням її збалансованості, цілісності й цінності. Вихід людини з допомогою проекції на зовнішній світ сприяє ціннісній селекції засобів розвитку себе, свого внутрішнього світу. «З нашої точки зору специфіка і сутність цінності Я полягає у зверненні до свого внутрішнього світу і в його розумінні (змістовий критерій), у структуруванні його, тобто в проведенні субординаційної та координаційної систематизації (структурний критерій), у зміні під впливом особистого досвіду (динамічний критерій), через механізми екстерналізації/інтерналізації (типологічний критерій) з метою регуляції внутрішніх станів і особистісного зростання (функціональний критерій) суб'єктивним способом (генетичний критерій)» [17, с.157].

В.В. Горбунова пише про ціннісно-рольову міжсуб'єктну інтеракцію в командах. Як один із можливих прийомів її оптимізації, авторка пропонує принципи експлікації ціннісного змісту й індивідуальної рефлексії та спеціальні техніки, спрямовані на рефлексію членами команди «власних цінностей, того принципового у діяльності та взаєминах, на основі чого приймаються рішення, вибудовується інтеракція у команді, а також оцінюються люди, їхні вчинки» [2, с. 330]. У цьому підході важливе поєднання соціально-психологічного аналізу, що оперує поняттями соціальних ролей та інтеракції, з персонологічним, в основі якого – поняття «особистісні цінності», «імпліцитні теорії» та «рефлексія».

Для дослідження обдарованої особистості видається перспективною концепція реципрокної взаємодії, розроблена А. Бандурою: 1) особистість, включена в таку взаємодію, розглядається як динамічна система, що змінюється і розвивається в кожному акті реципрокної інтеракції; 2) особистість розглядається як суб'єкт власного розвитку, оскільки реципрокна взаємодія передбачає не лише зовнішні впливи на особистість, а й впливи особистості на осіб чи на групи, що впливають на неї [1].

У результаті ціннісної взаємодії одна людина може переймати від іншої лише «погляд на дещо як на цінність» [4, с. 20]. Для того, щоб це дещо стало особистісною цінністю, необхідне його включення у систему потреб і ціннісного досвіду, якого набуває особистість у процесі їх задоволення.

Однією з умов прийняття суб'єктом групових цінностей є його переконаність в їх справедливості, правильності, валідності. Концепцію суб'єктивної валідності розробив Л. Фестінгер. Суб'єктивної валідності суб'єкт досягає шляхом тестування фізичної і соціальної реальності. Під фізичною реальністю розуміються матеріальні об'єкти, а під соціальною – ментальні утворення: думки, переконання, соціальні цінності. Як правило, для тестування простої фізичної реальності достатньо даних, що

8

отримуються емпіричним шляхом. Нескладно виявити, що скло тверде, але крихке, придбані меблі є нині модними тощо. Тестування ціннісних уявлень – складніший процес. Їх потрібно зіставити з нормативними уявленнями соціальної групи і з'ясувати, збігаються вони чи ні, а у випадку розбіжностей – прийняти рішення про відмову від власних цінностей, їх приведення у відповідність з нормами, чи навпаки – про утвердження власних цінностей, навіть з ризиком ціннісної конфронтації з групою.

Для суб'єктивної валідизації обдарованій особистості важливі два, сформульовані Л. Фестінгером, положення. Перше стосується континуального характеру співвідношення між залежністю індивіда від тестування фізичної і соціальної реальності. «На одному полюсі цього континууму розташовується високий ступінь залежності від тестування фізичної реальності і незначна залежність від тестування соціальної реальності, на іншому – висока залежність від соціальної реальності і незначна залежність від фізичної реальності» [за: 15, с.36-37]. З певною долею умовності на цих полюсах можна розмістити пересічну та обдаровану особистість. Досвідченому майстрові, що збирає меблі, достатньо тестування фізичної реальності, щоб забезпечити собі суб'єктивну валідність. Потреба у зовнішній груповій оцінці у нього мінімальна або ж відсутня зовсім: вимоги до результату прості й однозначні і він сам напевно знає, наскільки якісно виконана робота. Для обдарованої людини, результат діяльності якої пов'язаний з творчістю і не має чітко визначених критеріїв, та й часто не пов'язаний з фізичною реальністю взагалі, процес суб'єктивної валідизації зовсім інший. Вагання й сумніви обдарованої особистості з приводу цінності наукової концепції, мистецького твору тощо можуть бути зняті лише шляхом тестування соціальної реальності.

Друге з виокремлених Л. Фестінгером положень стосується соціальної валідизації та характеристик соціальних груп, які можуть бути її джерелом. Йдеться про теорію соціального порівняння, суть якої викладається Д. Тернером:

- люди мають потребу в оцінці своїх суджень і здібностей;
- чим менш однозначна і структурована об'єктивна реальність, тим частіше люди віддають перевагу процесам соціального порівняння над методами тестування фізичної реальності;
- чим більше судження і здібності оточення схожі на судження і здібності людини, тим більше це оточення підходить на роль референтної групи. Людина не порівнює себе з тими, хто надто відрізняється від неї самої;
- чим більше здібності і судження людини відповідають здібностям і судженням тих, з ким вона себе порівнює, тим точніша й коректніша інформація, яку дає це порівняння;

- чим сильніша потреба людини в оцінці власних суджень, тим більше вона схильна до зменшення різниці між собою й ними (тобто вона рухається в сторону референтної групи). Якщо йдеться про порівняння здібностей, то подібна ситуація веде до виникнення змагальних тенденцій: у людини з'являється бажання бути трохи кращою, ніж інші [15, с.44-45].

9

Висунуте Д.Тернером положення про вибірковість людини в процесі соціальної валідизації, а саме про пошук референтних груп, подібних до неї, критикувалося й уточнювалося іншими дослідниками, але, якщо застосувати його не до особистості взагалі, а до обдарованої особистості, продукти діяльності якої і, власне, вона сама виразно відрізняються від пересічних, то, на нашу думку, підстав для критики стає менше. Схожість до себе, як критерій вибору референтних груп, визначається потребою обдарованої особистості в точній і компетентній самооцінці. Пересічне оточення не може бути джерелом порівняння й самооцінки головних, значимих для обдарованої особистості показників, таких, як, наприклад, оригінальність, креативність, продуктивність тощо. Крім того, якщо подивитися на цю проблему з точки зору теорії когнітивного дисонансу, то очевидно, що для обдарованої особистості у ситуації зіставлення значна різниця у ціннісних показниках з цінностями пересічного оточення може призвести до такого когнітивного дисонансу, який долатиметься шляхом відмови від цінностей обдарованості і руху в напрямку до цінностей групи включення.

Очевидно це й відбувається у тих випадках, коли обдарованій особистості не вдається відшукати референтних осіб у своєму оточенні, або ж сформувати віртуальну референтну групу. У відповідності з положенням про споріднені ознаки, висунутим Г. Готалсом, Дж. Дарлі, Л. Уїллером, М. Цукерманом, «людина може порівнювати себе з тими, чий здібності й судження аналогічні її власним, або якщо й відрізняються від них, то мають спільні значимі ознаки, дотичні до суджень і здібностей, що валідизуються чи здатні бути прогностичними стосовно них» [за: 15, с.47-48].

Іншими словами, значимі для порівняння показники мають бути схожими, а не значимі можуть бути і відмінними. При цьому, схожість за значимими цінностями суб'єктивна, вона може бути як реальною, так і надуманою, уявною, але в обох випадках вона є необхідною для соціальної валідизації.

У процесі утвердження соціальної валідності окремих сторін власної особистості й діяльності, у людини поступово складається інтегральне ціннісне усвідомлення себе як цілісної системи ціннісних характеристик, що мають своє вираження на шкалі соціальних цінностей. По суті, йдеться про формування ціннісної самоідентичності, або, за термінологією Н.Є. Харламенкової, цінності Я.

Аналіз наукових праць дозволив виокремити ще одну продуктивну концепцію для вивчення особистісно-ціннісної взаємодії обдарованої особистості – концепцію психологічного (ціннісного) обміну. Один із основоположників концепції психологічного обміну Дж. Хоманс писав, що взаємодія людей – це обмін цінностями, як матеріальними, так і нематеріальними, наприклад, знаками схвалення чи престижу.

Підкреслюється «обмінний» механізм цього процесу: «Право справляти вплив на інших набувається ціною дозволу іншим впливати на себе» [18, р. 286].

Як зазначає Р.Л. Кричевський, психологічний зміст ціннісного обміну полягає у двосторонньому задоволенні сторонами-учасницями взаємодії певних соціальних потреб одне одного шляхом взаємного надання кожній зі сторін відповідних цінностей. Емпіричні дослідження, проведені під його керівництвом, показали, що ціннісний обмін

10

спостерігається уже в групах дітей дошкільного віку [6]. Якщо йдеться про взаємодію особистості й групи, то особливу роль відіграє ціннісний внесок. У випадку обдарованої особистості цим внеском цілком може бути результат її діяльності, який потрібен як суспільству в цілому, так і членам контактної групи. Натомість обдарована людина користується імунітетом щодо соціальних санкцій за порушення деяких групових норм (стандартів діяльності й поведінки) і за допомогою групи задовольняє певні соціальні потреби (наприклад, потребу в належності).

У процесі особистісно-ціннісної взаємодії можуть виникати й конфліктні розбіжності між цінностями обдарованої особистості і цінностями референтних осіб. Особистісні цінності можуть конфліктувати й у свідомості самої обдарованої особистості. Нерідко трапляються ситуації, пов'язані з дефіцитом, несформованістю особистісних цінностей, що необхідні для вирішення нових задач. Для психологічної допомоги обдарованим людям нами розробляється спеціальний метод, який отримав назву «ціннісна підтримка». «Ціннісна підтримка – це різновид психологічної допомоги, спрямованої на гармонізацію особистісних цінностей людини, їх актуалізацію, видозміну чи розвиток з метою підтримання самоідентичності в процесі вирішення життєвих завдань і саморозвитку особистості» [12, с.105]. Але дані психобіографічних бесід засвідчують, що переважна більшість впливів, які складають суть ціннісної підтримки, здійснюється і референтними особами в процесі особистісно-ціннісної взаємодії і, очевидно, є її невід'ємною частиною.

Словом «взаємодія» описується процес, пов'язаний з активністю всіх його учасників. А от семантика слова «вплив», яке позначає результат взаємодії, не така прозора. У змістовому наповненні можуть суттєво зміщуватися акценти залежно від позиції дослідника щодо рівня активності індивіда, на якого вплив здійснюється. В одних випадках людина може бути об'єктом соціального тиску, а в інших – займати активну позицію, свідомо відхиляти чи приймати ті чи інші соціальні цінності, і надалі розглядати їх як свої власні, як частину власної особистісної ідентичності. Зрозуміло, що в процесі онтогенезу рівень суб'єктності особистості щодо впливів, які на неї здійснюються, зростає, а наслідування, навіювання, конформізм відходять на другий план. Якщо ж йдеться про певний особистісний тип, наприклад, про обдаровану особистість, то очевидно, що суб'єктність проявляється і в пошуковій активності, спрямованій на виявлення соціальних цінностей (ідеологем, моральних норм, стандартів поведінки і діяльності), які б підтримували її типологічні особливості. Серед численних видів (механізмів) впливу визначальними для обдарованої особистості, на наш погляд, є суб'єктно-вчинкові та духовні впливи. Зазначаючи, що «... психологія обдарованості, талановитості, геніальності є ніщо інше як наука про креативні

можливості людського духу» [14, с. 194], В. О. Татенко далі конкретизує цю думку: «Психологічна особливість духовного впливу полягає в тому, що його суб'єкт пропонує об'єктові готові продукти своєї творчості або запрошує останнього до співтворчості» [14, с. 195]. Таким чином, зрозуміло, що духовний вплив – це насамперед взаємовплив, що здійснюється в результаті взаємодії і ціннісного збагачення його учасників. При цьому не варто забувати, що будь-яка творча дія

11

пов'язана з доланням амбівалентності. В. А. Роменець писав: «Вчинок – це дія всупереч наявному стану речей: виступ проти якогось суспільного звичаю, моральної норми або шаблону мислення і т. д.» [13, с.198]. Власне долання амбівалентності, досягнення катарсису можливе завдяки осягненню обдарованою особистістю цінності власної творчості та її зв'язку з загальнолюдськими цінностями.

Ціннісна взаємодія – це вид соціальної взаємодії, в основі якої лежить взаємодія ціннісних систем (сфер) соціальної групи та особистості. Як показує аналіз, зроблений вище, безпосередня ціннісна взаємодія між суспільними цінностями і цінностями особистості навряд чи можлива. Важко уявити, щоб обдарована людина формувала свою ціннісну свідомість тільки під впливом тих суспільних цінностей, що транслюються через загальнокультурні впливи (ЗМІ, мистецькі твори чи література тощо). До того ж, діапазон суспільних цінностей настільки широкий, що оволодіти ними всіма не в змозі жодна людина. Очевидно, що існують певні соціальні фільтри та індивідуальна вибірковість, завдяки яким людина трансформує частину соціальних цінностей в унікальну систему особистісних цінностей, і певні психологічні механізми, завдяки яким це відбувається.

Варто погодитися з думкою Д.О. Леонт'єва про те, що носієм суспільних цінностей для особистості є референтна група [7]. У цьому контексті ціннісна взаємодія найінтенсивніше відбувається у контактних групах, але для обдарованих людей вони можуть бути й віртуальними.

При всій важливості цих трансляторів суспільних цінностей, найважливішою ланкою, очевидно, є конкретні люди – носії цих цінностей. Таким чином, можна стверджувати, що ціннісна взаємодія найінтенсивніше відбувається в колі референтних осіб, що дозволяє розглядати її на рівні взаємовпливів особистісних цінностей. Загальна модель особистісно-ціннісної взаємодії представлена на рис.1.

У залежності від того, на якому етапі перебуває обдарована особистість – становлення чи власне розвитку, особистісно-ціннісна взаємодія має певні особливості. На етапі становлення (набування людиною всіх ознак, які притаманні обдарованій особистості) для особистісно-

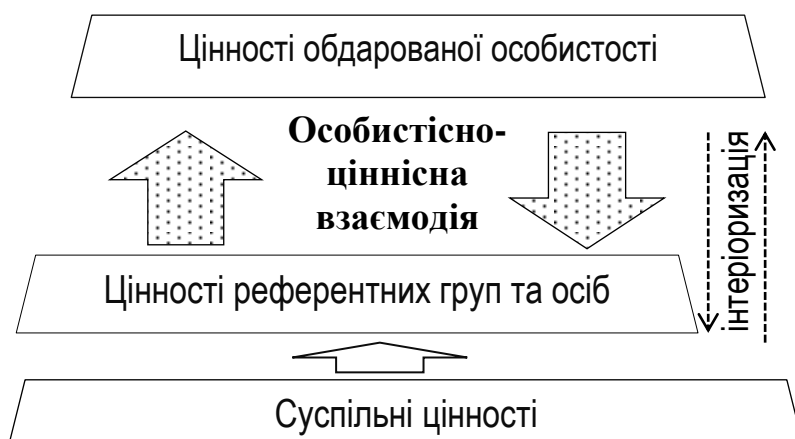

Рис. 1. Особистісно-ціннісна взаємодія у ціннісному розвитку обдарованої особистості

ціннісної взаємодії характерне асимілювання тих груп соціальних цінностей, які підтримують розвиток обдарованості. Для обдарованої особистості

12

важливо в процесі взаємодії з референтним оточенням зі всього обсягу суспільних цінностей асимілювати ті, що стосуються способів задоволення соціальних і когнітивно-творчих потреб (у визнанні, у пізнанні, у розвитку, у творчості). На етапі становлення формуються особистісні цінності, пов'язані з престижем діяльності, в якій розвиваються здібності, з високими стандартами діяльності, з усвідомленням власних інтелектуально-пізнавальних можливостей, з усвідомленням можливостей розвитку власних здібностей, з особистісною спрямованістю на творчість [11].

На етапі власне розвитку ціннісна взаємодія обдарованої особистості спрямовується на підтримання особистісних цінностей, пов'язаних з реалізацією потреби в суб'єктності, у збереженні власної ціннісної ідентичності та усвідомленням сенсу життя.

Поняття особистісно-ціннісної взаємодії обдарованої особистості досить природно вписується в загальну систему психологічного знання. Пам'ятаючи про типологічні особливості обдарованої особистості, можна досліджувати окремі аспекти її особистісно-ціннісної взаємодії через вивчення впливів соціального оточення (наслідування, навіювання, конформність, соціальні експектації, норми, санкції); впливів обдарованої особистості на оточення (вплив меншості на більшість); динаміки потребово-ціннісної сфери; процесуальних характеристик особистісно-ціннісної взаємодії (соціальна валідизація, ціннісний обмін, ціннісна підтримка, соціальні фасилітація та інгібіція); результативних характеристик особистісно-ціннісної взаємодії (змістові та структурні характеристики ціннісної свідомості обдарованої особистості, соціальний інтелект, асертивність); діяльнісних характеристик особистісно-ціннісної взаємодії (стандарти діяльності, соціальні впливи на розвиток окремих здібностей).

Це далеко не повний перелік сфер психологічного знання, які дотичні до особистісно-ціннісної взаємодії та могли б бути використані для створення її цілісної картини. Але, з огляду на те, що предметом досліджень є становлення і розвиток обдарованої особистості, в означенні ми використаємо ті з них, які відображають її типологічні особливості. **Особистісно-ціннісна взаємодія** – це форма референтних зв'язків, у результаті яких відбувається реципрокний взаємовплив і соціальна валідизація, ціннісний обмін і взаємна ціннісна підтримка особистісних цінностей суб'єктів та здійснюється становлення й ціннісний розвиток обдарованої особистості.

Формулювання цілей і постановка завдань статті. В основу цього дослідження покладено припущення, що відносини обдарованої особистості з соціальним оточенням і взаємовпливи, які при цьому виникають, є важливими чинниками її становлення й розвитку. Мета статті – дослідити особливості особистісно-ціннісної взаємодії обдарованої особистості. Для реалізації мети поставлено такі завдання: 1) здійснити теоретичний аналіз проблеми й обґрунтувати поняття «особистісно-ціннісна взаємодія»; 2) провести пілотне емпіричне дослідження

особистісно-ціннісної взаємодії обдарованої особистості, узагальнити його результати і намітити перспективи подальших досліджень.

13

Виклад методики і результатів досліджень. У ціннісній взаємодії обдарованої особистості важливо виокремлювати дві групи особистісних цінностей: ті, що спрямовані на визначення соціальних рамок і можливостей для задоволення особистісних потреб, і ті, що забезпечують операційні можливості для цього. Перші було названо *моральнісними цінностями*. Вони формуються у процесі осмислення життя у широкому культурному контексті та пошуку свого місця в ньому і в результаті соціальної валідації результатів цього осмислення в процесі ціннісної взаємодії з контактними і віртуальними референтними особами. У результаті моральні цінності – це не просто частина загальнолюдських цінностей, яку довільно вибрав суб'єкт, чи яка була йому нав'язана, а така їх частина, яка «вибрана» самим суб'єктом, випробувана, відібрана, перевірена ним, просіяна крізь сита його індивідуальних особливостей та особистісних цінностей. Другі названо *діяльнісними цінностями*. Вони співвідносяться з традиційним розумінням здібностей. Це не лише знання та вміння (що входить до широковживаного зараз поняття компетенцій), вони включають і рефлексивно-динамічний складник, що є результатом аналізу людиною розвитку власних знань і вмінь, і є основою для припущень про можливості їх дальшого розвитку. Знання досліджуваних про окремо взяті діяльнісні чи моральнісні конструкти чи навіть вибір «потрібних» і «правильне» їх ранжування за результатами заповнення певних питальників далеко не завжди може дати надійні результати, які б свідчили б про ціннісну регуляцію розвитку обдарованої особистості як результат її особистісно-ціннісної взаємодії з референтним оточенням. Надійніші показники, на наш погляд, можуть бути отримані з допомогою факторно-семантичного моделювання ціннісної свідомості за методикою ММЦС (Музика О.Л., 1997). По перше, факторизується матриця (референтні особи \times оцінні конструкти (реконструйовані шляхом порівняння референтних осіб)). Це означає, що зіставляються не узагальнені судження, якими людина насправді може й не послуговується, а особистісні цінності, які виникли в процесі референтної взаємодії. По друге, як показали наші дослідження, регуляційний потенціал мають тільки поєднання високозначимих моральнісних і діяльних цінностей, що моделюється їх тісними кореляційними зв'язками з провідними факторами та одне з одним. З огляду на те, що ці особистісні ціннісні утворення актуалізуються із ціннісного досвіду особистості, містять у собі індивідуалізовані уявлення про етичні координати та інструментальні можливості задоволення власних потреб, вони були названі суб'єктними цінностями. Власне, саме суб'єктні цінності і є внутрішніми регуляторами діяльності й особистісного розвитку обдарованої особистості. З іншого боку, їх можна розглядати і як індикатори для вивчення особливостей особистісно-ціннісної взаємодії.

З огляду на те, що методика моделювання ціннісної свідомості досить повно описана нами раніше [10], у цій статті розкриватимуться лише окремі модифіковані прийоми отримання й аналізу даних на різних етапах дослідження. Особистісно-ціннісну взаємодію та її роль у розвитку обдарованої особистості продемонструємо з

допомогою результатів моделювання ціннісної свідомості двох досліджуваних – батька і доньки, які є визнаними митцями. Відповідно до завдань цієї статті

14

проаналізуємо такі показники: факторну структуру ціннісної свідомості; показники самооцінки досліджуваних за виокремленими ними оцінними конструктами.

На основі аналізу планується виокремити спільне і відмінне у ціннісній свідомості досліджуваних як результат особистісно-ціннісної взаємодії.

Факторний аналіз даних обох досліджуваних показав типове для обдарованих особистостей структуру ціннісної свідомості, зокрема ключову роль двох факторів – діяльнісних і моральнісних цінностей. Для батька – В.Ф. – вони охоплюють 44,8% дисперсії, для доньки – І.В. – 44,0%.

Зупинимось детальніше на аналізі показників І.В., оскільки можна припустити, що вікові та статусно-рольові відмінності мали викликати деякі зсуви у паритетності впливу. Іншими словами, вплив батька на доньку мав би бути дещо сильнішим за вплив доньки на батька.

Перший за значимістю фактор у ціннісній свідомості І.В. можна позначити як «діяльнісні цінності» (28% дисперсії). Він двополюсний: перший полюс утворюють такі конструкти як «креативність, творчий підхід до всього» ($r_{xy} = 0,75$), «багатогранність таланту» ($r_{xy} = 0,71$), «почуття гумору» ($r_{xy} = 0,73$); на протилежному полюсі – «пунктуальність і точність» ($r_{xy} = 0,80$), «організованість» ($r_{xy} = 0,74$), «уміння генерувати ідеї» ($r_{xy} = 0,68$).

Другий фактор (16% дисперсії), який можна позначити як «моральнісні цінності», утворюють такі конструкти як «переживання за всіх і все» ($r_{xy} = 0,92$), «доброта» ($r_{xy} = 0,87$), «відданість» ($r_{xy} = 0,84$), «порядність» ($r_{xy} = 0,82$).

Із психобіографічної бесіди було отримано дані про особливості життєвої ситуації досліджуваної, її спрямованість реалізувати себе, окрім інших, ще й в організаторській та режисерській діяльності. Цим можна пояснити ціннісну конфліктність, що простежується у біполярності першого фактора. Основані на власному ціннісному досвіді уявлення досліджуваної про креативність, творчий підхід до всього у реальних ситуаціях не завжди прямо корелюють із пунктуальністю та точністю. Очевидно, що надалі ці суперечливі оцінні конструкти мають або трансформуватися, або ж деякі з них втратити значимість, щоб усунути конфліктні критерії для оцінки партнерів по особистісно-ціннісній взаємодії. Примітно, що схожий ціннісний конфлікт у свій час актуалізувався й у В.Ф., коли відомий режисер Б. Шарварко усунув його від виступів через порушення тайм-менеджменту. Щодо наявності суб'єктних цінностей, тобто тих, що одночасно корелюють із моральнісними та діяльнісними, створюючи своєрідний місток між ціннісно-смысловими та інструментальними детермінантами діяльності, і підсилюючи таким чином їх регуляційний потенціал, то в І.В. вони такі: «уміння швидко реагувати на події, видавати новий готовий матеріал» ($r_{xy} = 0,50$ і $r_{xy} = 0,38$), «уміння генерувати ідеї» ($r_{xy} = 0,68$ і $r_{xy} = 0,46$), «вміння (бажання) створити свою справу, «імперію»» ($r_{xy} = 0,32$ і $r_{xy} = 0,45$), «без гальм» ($r_{xy} = 0,50$ і $r_{xy} = 0,37$), «я – істина» ($r_{xy} = 0,57$ і $r_{xy} = 0,58$), «режисерське образне мислення» ($r_{xy} = 0,65$ і $r_{xy} = 0,27$), «уміння спілкуватися,

знаходити спільну мову» ($r_{xy} = 0,47$ і $r_{xy} = 0,39$). Що стосується конструктів «без гальм» і «я – істина», то вони є типовим прикладом згорнених суб'єктивних

15

формулювань, за якими криється досить широкий зміст. Згадані конструкти у свідомості досліджуваної позначають наполегливу й нестримну суб'єктну активність у реалізації задуму і орієнтацію на власні, внутрішні критерії у тих випадках, коли хтось піддає задумане сумніву. Примітно, що досліджувана ще не повністю поділяє ці цінності, її самооцінка за цими критеріями нижча, ніж у референтних осіб зі сфери режисури, але з іншого боку, очевидно, що вона розуміє їх значимість і з часом асимілює їх до сфери власних особистісних цінностей.

Суб'єктні цінності І.В. охоплюють як ціннісно-сміслові, так і інструментальні регуляційні ресурси, які актуалізувалися для вирішення життєвих завдань в актуальній життєвій ситуації. Всі вони мають відношення до організаційно-режисерської діяльності, але в окремих із них не надто тісні кореляційні зв'язки з двома основними факторами, що свідчить про те, що процес становлення досліджуваної як режисера перебуває в активній стадії.

Порівняння змістових характеристик ключових конструктів ціннісної свідомості В.Ф. та І.В. утруднене тим, що дослідження було ідеографічним. Готові конструкти досліджуваним не надавалися, вони самі їх генерували, спираючись на ті оцінні конструкти, якими послуговувалися. Але попри це простежуються семантичні зв'язки між парами конструктів: «багатогранність таланту» (І.В.) і «поліфункціональність, універсальність» (В.Ф.); «креативність, творчий підхід до всього» (І.В.) і «креативність, нестандартність» (В.Ф.); «пунктуальність і точність» (І.В.) і «слововчинок» (В.Ф.); «доброта» (І.В.) і «за добро будеш покараний» (В.Ф.). Безумовно, тут не йдеться про повний збіг у значеннях цих конструктів, про що свідчать і відмінності у їх кореляційних зв'язках з іншими оцінними конструктами, і відмінності у ціннісному досвіді обох досліджуваних, але те, що вони є результатом їхньої особистісно-ціннісної взаємодії, – очевидно. Це підтверджується переліком та ціннісними характеристиками осіб, при зіставленні яких було їх згенеровано.

Аналіз провідних конструктів у обох досліджуваних за схожістю відкриває ще одну тенденцію: В.Ф. формулює особистісні конструкти більш індивідуалізовано, образно і конкретно, а у формулюваннях І.В. подекуди зустрічаються доволі загальні і недостатньо артикульовані конструкти. «За добро будеш покараний» і «доброта» відображають одну й ту ж реальність, але у І.В. семантика цього конструкта доволі широка, а у В.Ф. – конкретна і відображає його, закріплену у ціннісному досвіді, свідому орієнтацію на творення добра.

Факторно-семантичний аналіз ціннісної свідомості вибудовано на припущенні, що найзначимішими з ціннісних конструктів є ті, які утворюють з іншими якнайбільше зв'язків. Йдеться про сукупний вплив на ціннісну регуляцію діяльності й особистісного розвитку. Це не завжди збігається з самооцінкою та оцінкою досліджуваними інших людей за виокремленими ними конструктами. Аналіз цих показників показує, що обдарованим людям притаманна тенденція до високої (найвищої) самооцінки. На цьому положенні необхідно окремо зупинитися ще й тому, що процедурно оцінка

вираженості того чи іншого конструкта одночасно здійснюється як у себе, так і в референтних осіб (серед яких були й віртуальні, такі як Леся Українка, Володимир

16

Маяковський, Володимир Висоцький). Самооцінка В.Ф. виявилася найвищою – 9,75 балів за 10-бальною шкалою. Очевидно, це можна пояснити зрілістю майстра, сформованістю його ціннісної свідомості, а також тим, що оцінні конструкти були виокремлені ним самим, тобто вони кореспондуються з його самоповагою і самоідентичністю. Найнижчою виявилася самооцінка за конструктом «слово-вчинок», що власне констатує деяку «ідеальність» цієї особистісної цінності, намагання В.Ф. досягти її. Самооцінка І.В., хоч і є високою – $\bar{x} = 8,07$, але в порівнянні з референтними особами виявилася не найвищою. Вище І.В. оцінила батька В.Ф. – $\bar{x} = 8,2$, що свідчить про його ціннісний вплив на досліджувану. Але є ще декілька референтних осіб, яких І.В. оцінила вище і за себе, і за батька. Як правило, це відомі культурні і громадські діячі, які досягли успіху в управлінській і режисерській галузях.

Характерними для обох досліджуваних є загалом нижчі оцінки членів родини, що свідчить про те, що найбільшим їхній ціннісний вплив був раніше, як правило, у дитинстві. Це ж можна віднести й до референтних осіб, вплив яких, за даними психобіографічної бесіди, був прив'язаний до ранніх вікових періодів. Якщо аналізувати обдаровану особистість у розвитку, в динаміці, а не її окремо взятую життєву ситуацію, то очевидно, що їх вплив у процесі особистісно-ціннісної взаємодії важко переоцінити. Родичі і друзі юності соціально валідизують перші досягнення обдарованої особистості та стверджують їх в думці про те, що їхній життєвий вибір правильний і важливий. Зрозуміло, що пізніше коло референтних осіб обдарованої особистості розширюється за рахунок включення до нього інших обдарованих людей, зростає кількість особистісних цінностей, які формуються у взаємодії з ними, тому й їхні оцінки вищі.

Отримані нами емпіричні дані можуть бути використані для визначення ступеня референтності біографічно значимих осіб. Для цього можна використати порівняння середніх оцінок у доповненні з даними кореляційного аналізу. Так, на основі високого середнього значення оцінки особистісних конструктів ($\bar{x} = 9,4$) та позитивної кореляції ($r_{xy} = 0,53$) можна стверджувати, що найреферентнішою особою для В.Ф. був Володимир Висоцький. Це підтверджується й тим, що В.Ф. активно шукав (і знайшов) зустрічі з ним, а також тим, що на відміну від інших талановитих людей, наприклад Роберта Рождественського, з яким В.Ф. активно співпрацював, Володимир Висоцький був йому близьким за іншими найзначимішими для нього особистісними цінностями, зокрема такими як поліфункціональність, універсальність. Цікаво, що В.Ф. дав високу оцінку І.В. ($\bar{x} = 9,1$), але кореляційний зв'язок самооцінки й оцінки доньки за дванадцятьма показниками незначний – $r_{xy} = 0,09$. Очевидно, це свідчення визнання батьком особистості доньки, її відмінності від себе передусім не за основними особистісно-ціннісними показниками (вони однакові), а за ступенем їх вираження.

Що стосується І.В., то кореляція її результатів з показниками батька одна з найвищих – $r_{xy} = 0,69$. Власне, це ще раз підтверджує існування певного зсуву у

взаємних впливах у процесі особистісно-ціннісної взаємодії, про який згадувалося вище: вплив батька на доньку вищий, ніж вплив доньки на батька.

Можна припустити, що для ефективної особистісно-ціннісної взаємодії її

17

суб'єкти мають достатньо повно рефлексувати особистісні цінності одне одного. Для перевірки цієї гіпотези І.В. було запропоновано заповнити матрицю «референтні особи x ціннісні конструкти», яку раніше згенерував В.Ф, попередньо вилучивши з неї тих осіб, з якими досліджувана була незнайома. Потім до матриці з результатами В.Ф. було додано матрицю з результатами І.В. У результаті кореляційного аналізу було отримано дані про кореляцію оцінок особистісних конструктів В.Ф. та І.В.

Виявилось, що існують тісні кореляційні зв'язки між тими конструктами, які були спільними для обох досліджуваних, тобто тих, що формувалися в процесі особистісно-ціннісної взаємодії. Так, коефіцієнт кореляції оцінок референтних осіб за конструктом «креативність» – $r_{xy} = 0,72$, за конструктом «поліфункціональність, універсальність» – $r_{xy} = 0,49$. Тісні кореляційні зв'язки зафіксовано між тими ціннісними конструктами, які контекстно проглядалися як близькі обом досліджуваним: «здатність до розвитку здібностей» – $r_{xy} = 0,60$; «насолада від творчої праці, матеріалізація почуттів» – $0,65$; «інтонаційна свобода» $r_{xy} = - 0,45$.

У випадках, коли оцінка референтних осіб здійснювалася за конструктами, що не стали предметом ціннісної взаємодії, спостерігалася відсутність кореляції між показниками досліджуваних, або навіть обернена кореляція.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті теоретичного аналізу й аналізу даних емпіричного дослідження можна сформулювати ряд попередніх висновків.

1. Особистісно-ціннісна взаємодія – це форма референтних зв'язків, у результаті яких відбувається реципрокний взаємовплив і соціальна валідизація, ціннісний обмін і взаємна ціннісна підтримка особистісних цінностей суб'єктів та здійснюється становлення й ціннісний розвиток обдарованої особистості.
2. Встановлено, що особистісно-ціннісна взаємодія позначається на характеристиках суб'єктних цінностей обдарованої особистості, які відіграють ключову роль у регуляції діяльності й саморозвитку. Підтверджено змістові зв'язки суб'єктних цінностей обдарованої особистості з цінностями референтних осіб. Показано, що ціннісна унікальність обдарованої особистості визначається її вибірковістю щодо референтних впливів та унікальністю власного ціннісного досвіду.
3. Підтверджено, що ціннісна автономність обдарованої особистості забезпечується її високою самооцінкою у просторі особистісних цінностей (як правило, найвищою у порівнянні з оцінками референтних осіб). Вектор саморозвитку в процесі ціннісної взаємодії актуалізується нижчими показниками самооцінки окремих значимих конструктів у порівнянні з оцінками їх вираженості у референтних осіб.
4. Показано, що на етапі становлення (набування людиною всіх ознак, які притаманні обдарованій особистості) особистісно-ціннісна взаємодія з референтними особами носить скеровувальний і підтримувальний характер. Вона сприяє формуванню ціннісного ставлення до сфери діяльності, в якій дитина починає розвивати власні

здібності, задовольняючи потребу у визнанні та когнітивно-творчі потреби. У процесі дальшого розвитку обдарованої особистості змістом особистісно-ціннісної взаємодії стає формування та підтримка особистісних цінностей, пов'язаних із саморозвитком здібностей у контексті задоволення екзистенційних потреб. На цьому етапі зростають вимоги до референтних осіб у плані їхньої компетентності й моральних якостей.

18

Перспективи подальших досліджень – у поглибленні теоретичного аналізу поняття «особистісно-ціннісна взаємодія» і накопиченні емпіричних даних, що дозволить поглибити розуміння психологічних механізмів становлення і розвитку обдарованої особистості.

Список використаних джерел

1. Бандура А. Теория социального научения / Альберт Бандура. – СПб.: Евразия, 2000. – 320 с.
2. Горбунова В.В. Психология командотворения: ценностно-ролевой подход до формирования та розвитку команд: монографія / Вікторія Горбунова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2014. – 380 с.
3. Гудачек Я. Ценностная ориентация личности / Я. Гудачек // Психология личности в социалистическом обществе: Активность и развитие личности. – М., 1989. – С. 102-109.
4. Додонов Б.И. Эмоция как ценность / Б.И. Додонов. – М.: Политиздат, 1978. – 272 с.
5. Ключко В.Е. Закономерности движения психологического познания: проблема ценностей и смысла в призме транспективного анализа / В.Е. Ключко // Ценностные основания психологической науки и психология ценностей / Отв. ред. В.В. Знаков, Г.В. Залевский. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – С. 41-61.
6. Кричевский Р.Л. Психология лидерства / Р.Л. Кричевский. – М.: Статут, 2007. – 540 с.
7. Леонтьев Д.А. Психология смысла: Природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2003. – 486 с.
8. Мид Дж.Г. Интернализированные другие и самость / Дж.Г. Мид // Американская социологическая мысль: Тексты / Под ред. В.И. Добренкова. – М.: МГУ, 1994. – С 227-237.
9. Музика О.Л. Екзистенційні потреби і розвиток обдарованої особистості / О.Л. Музика // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. VI. Психологія обдарованості. – Випуск 10. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – С. 63-77.
10. Музика О.Л. Особливості роботи над професійно орієнтованим завданням з курсу «Психологія ціннісної свідомості» / О.Л. Музика // Професійно-орієнтовані завдання з психології: навчальний посібник / За ред. О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 465-500.
11. Музика О.Л. Ціннісна детермінація становлення та розвитку обдарованої особистості / О.Л. Музика // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. VI. Психологія обдарованості. – Випуск 11. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – С. 6-19.

12. Психологічні засади розвитку обдарованої особистості в освітньому середовищі: методичний посібник / О.Л. Музика, Д.К. Корольов, Р.О. Семенова та ін.; за ред. О.Л. Музики. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 146 с.
13. Роменець В.А. Психологія творчості / В.А. Роменець. – К.: Либідь, 2004. – 288 с.
14. Татенко В.О. Соціальна психологія впливу: Монографія / Віталій Татенко. – К.: Міленіум, 2008. – 216 с.
15. Тернер Дж. Социальное влияние / Джон Тернер. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.
16. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / Леон Фестингер. – СПб.: Речь, 2000. – 320 с.
17. Харламенкова Н.Е. Сущность и механизмы ценности Я / Н.Е. Харламенкова // Ценностные основания психологической науки и психология ценностей / Отв. ред. В.В. Знаков, Г.В. Залевский. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – С. 148-165.
18. Homans G. Social Behavior: Its Elementary Forms. – N.Y: Harcourt, Brace and World, 1961.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Bandura, A. (2000). *Teoriya sotsialnoho naucheniya [The theory of social learning]*. SPb.: Evrazyya [in Russian].
2. Horbunova, V.V. (2014). *Psykhologhiya komandotvorennya: tsinnisno-rolovyy pidkhid do formuvannya ta rozvytku komand [Psychology of team formation: value- role approach to the formation and development teams]*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im.I.Franka [in Ukrainian].
3. Hudachek, Ya. (1989). Value orientations. *The psychology of the individual in socialist society: activity and personal development*. Moscow [in Russian].
4. Dodonov, B.I. (1978). *Emotsiya kak tsennost [Emotion as value]*. Moscow: Politizdat [in Russian].
5. Klochko, V.E. (2008). Laws of motion of psychological knowledge: the problem of values and meaning in the prism transspektivnogo analysis. *Valuable bases of psychology and psychology of values*. V.V. Znakov, H.V. Zalevskyy (Ed.). Moscow: Institut psikhologhii RAN [in Russian].
6. Krichevskiy, R.L. (2007). *Psikhologhiya liderstva [Leadership psychology]*. Moscow: Statut [in Russian].
7. Leontev, D.A. (2003). *Psikhologhiya smysla: Priroda, stroenie i dinamika smyslovy realnosti [Psychology of meaning: Nature, structure and dynamics of the sense of reality]*. Moscow: Smysl [in Russian].
8. Mid, Dzh.H. (1994). Internalized self and others. *American sociological thought*. V.I. Dobrenkova (Ed.). Moscow:MHU [in Russian].
9. Muzyka, O.L. (2015). Ekzystentsiyni potreby i rozvytok obdarovanoyi osobystosti [Existential needs and development of gifted person]. *Aktualni problemy psikhologhiyi: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psikhologhiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny – Actual problems of psychology: Proceedings of the Institute of Psychology behalf GS Kostyuk NAPS Ukraine, Vol.6, 10, 63-77* [in Ukrainian].
10. Muzyka, O.L. (2010). Features work on the task professionally oriented course "Psychology of value consciousness". *Professionally-oriented objectives of psychology*. O.L. Muzyka (Ed.). Zhytomyr: ZhDU im. I.Franka [in Ukrainian].

11. Muzyka, O.L. (2015). Tsinnisna determinatsiya stanovlennya ta rozvytku obdarovanoyi osobystosti [Determination of values formation and development of gifted person]. *Aktualni problemy psykholohiyi: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny – Actual problems of psychology: Proceedings of the Institute of Psychology behalf GS Kostyuk NAPS Ukraine, Vol.6, 11, 6-19* [in Ukrainian].
12. Muzyka, O.L., Korolov, D.K., & Semenova, R.O. (2015) *Psykholohichni zasady rozvytku obdarovanoyi osobystosti v osvithomu seredovyshchi [Psychological Principles of gifted person in the educational environment]*. O.L. Muzyka (Ed.). Kyiv-Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
13. Romenets, V.A. (2004). *Psykholohiya tvorchosti [Psychology of creativity]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
14. Tatenko, V.O. (2008). *Sotsialna psykholohiya vplyvu [Social psychology of influence]*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
15. Terner, Dzh. (2003). *Sotsialnoe vliyanie [Social influence]*. SPb.: Piter [in Russian].
16. Festinher, L. (2000). *Teoriya kohnitivnoho dissonansa [The theory of cognitive dissonance]*. SPb.: Rech [in Russian].
17. Kharlamenkova, N.E. (2008). The essence and value of machinery Self. *Valuable bases of psychology and psychology of values*. V.V. Znakov, H.V. Zalevskyy (Ed.). Moscow: Institut psikholohii RAN [in Russian].
18. Homans, G. (1961). *Social Behavior: Its Elementary Forms*. N.Y: Harcourt, Brace and World [in English]

Muzyka O. L. Value interaction as a gifted personality's development factor. In the article social-psychological factors, which determine a gifted personality's development are analyzed. Personality-value interaction is observed as a form of referent relations, in the result of which reciprocal mutual influence and social validation, value exchange and mutual value support of subjects' personality values occurs and gifted personality's formation and value development is performed.

In the result of theoretical analysis and empiric research data analysis it is stated, that personality-value interaction influences on gifted personality's subjective values characteristics, which play a key role in the activity and self-development regulation. Content connections of gifted personality's subjective values with referent persons' values are confirmed. It is shown, that gifted personality's value uniqueness is determined by its selectivity concerning referent influences and uniqueness of the own value experience.

It is confirmed, that gifted personality's value autonomy is provided by its high self-esteem in the space of personality values (as a rule, the highest in comparison with referent persons' estimation). Self-development vector in the process of value interaction is actualized by the lower self-esteem indicators of separate significant constructs in comparison with their intensity estimations in referent persons.

It is shown, that in the stage of becoming (gaining by a person of all features, characteristic for a gifted person) personality-value interaction with referent persons has a directing and supporting character. It favors a value attitude to the sphere of activity, in which a child starts to develop own abilities, satisfying the need of recognition and

cognitive-creative needs. In the process of gifted personality's further development the formation and support of personality values become a content of personality-value interaction. These values are connected with abilities' self-development in the context of existential needs satisfying. At this stage requirements for referent persons, in sense of their competence and moral qualities, increase.

Key words: gifted personality, personality-value interaction, reciprocal mutual influence, social validation, value exchange, value support.